

BÁLINT DEZSÓ ZOLTÁN HÁROM RAJZA

Moholy-Nagy és Móra

A Művészettörténeti Dokumentációs Központ 3. számú kiadványának, az úgynevezett „Bauhaus-szám”-nak megjelenése, 1963 óta tudjuk, hogy a vizuális kultúra egyetemes jelentőségű nagy alakítója, Moholy-Nagy László (1895–1945) versekkel kezdte pályáját. Irodalmi ambíciójának e némileg meglepő dokumentumai persze jórészt elvesztek vagy lappanganak, de azért Dénes Zsófia, Péter László, Apró Ferenc és a sorok írója, tizenegy versét mégis föl tudta kutatni: kettőt kéziratból, kettőt a Hevesy Iván szerkesztette Jelenkorból, négyet a Délmagyarországból, három — s éppen az első három — a Szegedi Naplóból.

Apró Ferenc, akinek négy vers földéretését és számos fontos életrajzi mozzanat tisztázását köszönhetjük úgy gondolta, a gimnazista költő verseit 1911–12-ben még nagybátyja, dr. Nagy Gusztáv ügyvéd révén, illetve őrá való tekintettel közölte a Szegedi Napló és a Délmagyarország. Magam — mivel Moholy-Nagy első megjelent verse az aradi vértanúk emlékét idézte — a Szegedi Napló akkori főszerkesztőjének, Sáfár Lászlónak (1854–1913) negyvennyolcas érzelmeiben láttam a megjelenés magyarozatát. (Sáfárról tudni kell, hogy részt vett Hentzi tábornok budai szobrának fölrobbantásában, nyakendőjén élete végéig Kossuth Lajos fényképét hordta stb.) Mindkét föltevés valószínűnek látszott, adatunk azonban — sem erre, sem arra — nem volt. A pályakezdés hátteréről semmi biztosat nem lehetett tudni.

Most, egyebek mellett, úgy látszik, ez a rejtély is oszlat-ható. A Csongrád megyei Levéltár (Szeged) anyagából, a Dugonics Társaság iratai közül előkerült ugyanis Moholy-Nagy Lászlónak egy Móra Ferenchez írott levele (Fond X. 58. 28/1918) s ez — igaz, röviden — szól az indulásról is:

A Jelenkor
irodalmi és kritikai folyóirat
Főszerkesztő: Hevesy Iván
Szerkesztő- és kiadóbizottság:
Bach Arthur, dr. Baranyay József,
Garami Árpád, Nagy László, Zsolt Béla

Budapest, 1917. X. 25.
Nagyságos Főszerkesztő Úr!
Talán nem ismeretlen még
nevem Nagyságos Főszerkesztő
Úr előtt, diákos próbálgatásaimra
emlékeztetve, melyeknek oly
kegyes protektora volt valamikor
Főszerkesztő Úr a Naplónál.

Ez a régi jóakarát bátorít az
írásra most. November 20. táján
jelenik meg lapunk, melynek
programcikkét mellékelem
azzal a kérésrel, hogy annak a
Naplóban alkalom előtt, helyi
szorítások és a megjelenésig
még néhányszor visszatérés
történjék reá, hogy a közönség
emlékezetéből ki ne essék és ne érje
váratlannul a megjelenés.
Eztől később hirdetés formájában
is lehet.

Kérném szépen még Főszerkesztő
Úrat, hogy a számokat, melyekben a
lapról szó esik, címünkre kegyeskedjék beküldeni.

Öszinte köszönettel
régi tisztelője
Nagy László

A levél visszatekintő szavait,

közvetve, a Szegedi Napló 1911. évi belső helyzete igazolja. Moholy-Nagy első verse (még Nagy László aláírással) október 6-án jelent meg a lapban, s pár nappal korábban, szeptember 30-ról ismerünk olyan Móra-levelet, melyben az író a Napló szerkesztőségébe nevében járt el, illetve a szerkesztőség nevében tárgyalta külső munkatárssal. (Móra Ferenc levelezéséből. Sajtató alá rendezte Köhegyi Mihály és Lengyel András. Kecskemét, 1979. 32–33.) Valószínű tehát, hogy Móra a Szegeden helyét nem találó Sáfár László helyett, „félhivatalosan” vette szárnya alá a diákpötyét is. Annyi biztos most már: Moholy-Nagy „írói” pályájának elindítója Móra Ferenc volt.

Természetesen a fenti levél nemcsak a pályakezdés szempontjából érdekes; már pusztán ténye is jelentős. Nem kevesebbet bizonyít ugyanis ez a néhány sor, minthogy a barátival folyóirat-kiadásba kezdő Moholy-Nagy 1917 őszén nemcsak névlegesen vett részt a Jelenkor elindításában; szerepe — sejtethetően — igen aktív lehetett. (Levele egyben szervezőkészségének, menedzseri tehetségének is első igazi jele.)

Sajnos, a „programcikk”, melyet Mórának kellett volna közléstennie, nem jelent meg a Szegedi Naplóban (s nem maradt fenn az iratok között sem). Móra sokáig nem is válaszolt rá. A levél hátoldalán — a címzett kezeirásával — ez áll: 28. sz. Ért. 1918. febr. 18. Valószínű tehát, hogy a válasz csak jó ne-

gyedéssel később született meg. Érdekes, hogy maga a levél is nem Móra hagyatékában, hanem a Dugonics Társaság 1918. évi iratai közt maradt fenn. Mi történhetett? A sokáig hallgató Móra miért negy hónap múltán (!) válaszolt? Pontosan nem tudjuk. De Apró Ferenc kiderítette, hogy Moholy-Nagy 1918. február első felében valamennyi ideig Szegeden volt, sőt a Tömörkény családnál vizitelve Tömörkény István lányát le is rajzolta. Föltételezhető tehát, hogy ekkor Mórát is meglátogatta s élő szóban talán szót értek. Lehet, hogy ekkor Mórától, aki a Dugonics Társaság főtájkára, ügyeinek vivője volt, a Dugonics Társaság támogatását is kérte. (A levélnek a társasági iratok közé kerülését ez magyarázná.) Annyi biztos, a február 18-i „értésítés” után nem sokkal (1918. március 3-án) a Szegedi Napló végre ismertette a Jelenkört.

„A JELENKOR-nak, ennek a forradalmiságában is higgadt és mindenképpen nívós fiatal folyóiratnak most megjelent kettős [3–4.] számában Lukács György Balázs Béla darabja kapcsán az új lélek-dramáról ír, a szerkesztő Hevesy Iván képeket és szobrokat ismertet, szinkritikát írt Mittyay László, könyvkritikákat írtak Gaál Gábor, Nagy László, Zsolt Béla, az utóbbi Lakatos Lászlót támadja szokatlan élesen s bejelenti, hogy »a biedermeier porcellán-teheneket szándékunk a kritika kalapácsával összetörni, mert a lényegtelenség nem lehet programja egy iskolának«. Gazdag szépirodalmi rész is van a füzetben. A Jelenkor előfizetési ára évi 10 korona. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Gyár utca 12.”

Moholy-Nagy és Móra kapcsolata mindazonáltal soha nem lett olyan bensőséges, mint amilyen Moholy-Nagy és Juhász Gyula kapcsolata volt. Móra nyomtatásban soha nem írt a grafikus Moholy-Nagyról, s nincs adatunk rá, hogy később emlegette volna valahol.

LENGYEL ANDRÁS

T. Lázár István

Féltelek

Féltelek alkonyatkor
mikor a mosoly kifárad
az ég peremén,
és a szavak a könyörtelen igaz
vallomások csendű mosódnak.
Néma vereség minden mozdulat.
Az utoljára kigyulladó felhők
elviszik arcodat,
s az ölelés és a kéz mind vádol.
A súlyos mezők beomlanak,
s üres ujjaink közt pernye nő.
De szemünkben még pihennek meleg tavak
hát aludj,
és én talán megmentelek!
A szilárduló árnyékok már
körbezártak,
féltelek alkonyatkor!

Ortutay Gyula arcai s harcai

Nemzedékszervező? Tudós? A közművelődés élharcosa? Politikus? No persze, ez is, az is volt — és még sok minden más, de legfőbb műve az élete: ez az ellentmondásokban gazdag, mégis oly következetes életmű, élet és mű pártját ritkító egysége.

A „Szegedi Fiatalok” kis egyetemi köre, melynek a harmincas évek közepén ő volt a motorja, jelentősebb vállalkozás, mint a közönség számomra: szinte történelmi tett, az új, még marxizmuson kívüli, ám azzal érintkező fiatal, haladó polgári és plebejus törekvések első falanxa, s nemcsak — mint annyi más — derékba tört kísérlet, hanem nemzetközi viszonylatban pártját ritkító műhely: a vizsgálódás, szépség, humánus, hagyomány és haladás, népiség és demokratizmus remek eredményeket létrehozó — és ez is csoda a magyar glóbuson! — vidéki munkaközössége. Baróti Dezsó, Bálint Sándor, Buday György, Erdei Ferenc, Hont Ferenc, Szomjas-Schiffert György, Tolnai Gábor, Tomory Viola és a többiek új hangot szöveltek meg a magyar egyetemi életben, tudományosságban, könyvkiadásban, színjátszásban, etnológiában, szociológiában. Ahány személy, annyi arc, annyiféle pálya, s legfőbb szervező, összekötő: a jó humorú, meggyerő, szívós Ortutay. Ragyogó népköltési kiadványai külsőben is újat hoztak, a népi szellemű könyvművészet európai rangú bibliofiliját, munkaközösségük pedig (a spanyol vagy francia népfronttal egy időben) néprontszellemű együttműködést katolikusok, marxisták, polgárok, népiek és urbanusok között. Szinte mindenki másnál komolyabban vették a népi értékek felfedezését, s a modern kultúrába való beemelésének gondolatát, de sosem visszalépve, s nosztalgikusan, hanem mindig az új, a korszerű felé előre tekintve, mindennek politikai konzekvenciáit is levonva; mindig új fórumot teremtve, Magyarságtudomány-t alapítva, később rádiót szervezve.

E széles körű, tudományos és népszerűsítő, majd politikai munka során Ortutaynak vállalnia kellett a nacionalista, parasztromantikus és revíziós hagyományokkal szembeni határozott kiállást, a marxizmussal való „lepaktálást”, ezért elszorítva a jobboldal és a tájékozatlan, megtévesztett tömegek előtti népszerűtlenséget is. Aztán kulturális irányítóként, kormánytagként új tankönyvet írni, általános iskolát szervezni, iskolákat államosítani, az egyház akkori reakciós vezetésével és megtévesztett tömegeivel vitakozni.

Am épp a szocializmus megvalósulásának első éveiben becsülték meg legkevésbé. A dogmatizmus alatt a néprajzunk, mint tudományunk léteért kellett megküzdenie. Új világért, új erkölcsökért harcolt, s nemegyszer egy ódon morál nevében ítelték el.

Oly korban, amikor a népi gondolatra gyakorta az ösztönösség, sőt a vajakosság volt a jellemző: ő ridegen racionalista tudott maradni, népiismeretét alapos fölkészültségre, széles körű európai tájékozottságra alapozva. A néprajzban, népkutatásban, folklórban szakszerű, szinte már pozitivistá volt, de mindig a mélységek megismerésére, megértésére, fölírására, megmagyarázására törekedett. Tudományos és politikus racionalizmusa nem szorította ki életéből, művéből az érzelmeket — az is személyiségéhez tartozik, hogy korszerűen tárgyias vagy ironikus stílusa mögött mindig ott lüktetett a szegényparaszti tömegekkel való azonosulás szenvedélye, a szenvedés fölismerése és gyűlölete.

Mindent meg tudni, megtapasztalni, mindent belátni igyekezett, de sohasem belenyugodni abba, ami volt, ami van, hanem — akár az ősi paraszti kultúra szépségeinek feláldozása árán is! — új, emberibb világot teremteni.

Munkáról, életműről, politikai tevékenységről mindez még lexikoncikkelyként is kevés. De talán egy kis fényt vet arra az Életre, amely — ismétlem — tán még a múlt, az eredményeknél is nagyobb. Pedig Ortutay Gyulának akár ellenállási tevékenysége, akár tudományos vagy oktatásügyi, akár rádiós, akár néprontszervező munkája, elmélyülten szakszerű és népszerűen tetszetős publikációs tevékenysége, több tucat könyve, sok száz beszéde, cikke, tanulmánya mind külön méltatást kívánna. Am ami tiszteltre, megbecsülésre méltó — méltatás nélkül is messze sugárzik. Most lenne hetvenöt éves...

KRISTÓ NAGY ISTVÁN